József Attila verséről
(Tiszta szívvel)
gondolkodtam

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Húsz esztendőm hatalom,
húsz esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnek,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

Nagyhatású a vers, súlyos a mondandója; érdemesnek tűnt komolyabban mérlegre tennem. Tudom, egy vers létrejötte, tartalma, formája a szerző aktuális helyzetétől egyáltalán nem független. Ha a szerző és verse közti kapcsolatot vizsgáljuk, akkor nyilván a szerző külső és belső körülményeiből kell kiindulni. Ám ezúttal az olvasóra sugárzását vizsgálom; pontosabban a versnek az olvasó saját életvezetésére gyakorolt hatását. Mert ki tagadhatná a szépirodalom ilyen valóságát?

A verset 20 évesen írta a költő.
Megjelenésének azonnal lettek következményei:

A szerző a *Curriculum vitae*-ben így ír erről: *„Horger Antal professzor, kinél magyar nyelvészetből kellett volna vizsgáznom, (…) kijelentette, hogy belőlem, míg ő megvan, soha nem lesz középiskolai tanár, mert »olyan emberre – úgymond – ki ilyen verseket ír«, s ezzel elém tárta a* Szeged *c. lap egyik példányát, »nem bízhatjuk a jövő generáció nevelését«”.*

Nagyon ismert kései verséből, a *Születésnapomra* címűből is tudjuk: *„…Szegeden / eltanácsolt az egyetem / fura / ura. // Intelme gyorsan, nyersen ért / a »Nincsen apám« versemért, (…) // »Ön, amíg szóból értek én, / nem lesz tanár e féltekén«”.*

Kérdés: kinek volt igaza; a költőnek vagy tanárának?

Lássunk néhány véleményt!

1. Ignotus, a 20. század elejének közismert liberális irodalomszervezője:
   „Van egy húsz vagy hány éves kis magyar költő: József Attila. Ennek szeretem, lelkemben dédelgetem, dünnyögöm és mormolgatom egy versét. (…) Gyönyörűszép…”[1]
   Esztétikai ítéletnek tökéletes. Ám sem logikai (halált hozó fű?), sem morális ítéletet nem alkot.

2. Alföldy Jenő (1939-) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő:[2]
   „A vers alanya nem azonosítható »egy az egyben« a vers írójával. Különösen a huszadik században, amikor a vers a nagyobb teljesítmény érdekében gyakran erőáttételeket vesz igénybe – egyre több személyiségközvetítő eszközzel működik. Míg József Attila nemzeti irodalmunk egyik legetikusabb lénye az életmű egészének tanúsága szerint, addig e költemény hőse tüntetően megtagadja az etika alapvető előírásait. A népdalforma int arra, hogy a vers beszélője nem egy az egyben azonosítható a költővel, noha kétségtelenül önmagáról vall. A »deviáns« betyárdal-stílus alkalmas arra, hogy kellőképen kiélezze a lírai pillanatot, de úgy, hogy a feszes formában és a végső gesztus mozdulat misztériumában átlényegüljön és megnemesedjen az »alantas« indulat.”
   Nem lehet kétséges, hogy a szerző verse lírai: legbenső énjét fejezi ki.
   Aki misztériumot emleget, az ködösít. Az alantas indulat átlényegülése és megnemesedése elképesztő csúsztatás.

   „Provokatív mű. Problematikusnak érezzük a bűnhöz való viszonyát. A vele rokonszenvező kortársak közül is többen úgy látják (Németh Andor vagy Sík Sándor például), hogy »erkölcsi indifferencia«, »nihilizmus« és »cinizmus« jellemzi. Valóban, az erkölcsi kérdésekben a vers megírása előtt és után egyaránt kényes költőnek itt nincsenek morális aggályai. Jelzi, hogy van olyan léthelyzet, amelyben megszűnik az erkölcsi fontolgatás. S hogy ez végletes következtetésekre is feljogosítja, arra világirodalmi példák bátorítják.”
   Némiképp megnyugtat, hogy a vers tükrözte etika még a vele rokonszenvezők némelyike számára is taszító. Nem vonom kétségbe: ha az ember végletes határhelyzetbe kerül, vagyis már nem beszámítható, akkor nincsenek aggályai, így morálisak sem. De akkor talán nem ír verset, vagy ha mégis, amikor később felelős állapotba kerül, javít.
   A világban, a világ történetében, s így a világirodalomban is vannak helytelen dolgok, amelyek puszta léte semmire nem jogosíthat fel, különösen nem utánzásra.

   „Utolsó éveinek más verseiben meghajtja fejét: »Dacból se fogtam föl soha / értelmét az anyai szónak. / Majd árva lettem, mostoha / s kiröhögtem az oktatómat.« A töredelem azoknak szól, akiktől tanult, s akiket mégis súlyosan megbántott: édesanyjának, Kassák Lajosnak, Babitsnak, még Horgernek is.”
   Tehát Alföldy Jenő is úgy látja: a szerző erkölcsileg hibázott, s azt helyrehozni igyekezett.

   „A Tiszta szívvel a rombolás verse, ezt nem hagyhatjuk figyelmen kívül semmiképp. De kitüntetetten olyan rombolás, amely az építést megelőzi.”
   Ez pedig ideológia. Az értéke is annyi.

---

[1] http://www.hir24.hu/idogep/2011/04/13/fura-egy-ur-volt--horger-antal-halala-1946/.
[2] http://uj.terasz.hu/main.php?id=egyeb&page=cikk&cikk_id=6477

3. Németh Andor író, a szerző barátja, a Tanácsköztársaság bécsi diplomatája: *„Vers ritkán mondja azt, amit mond, ilyen erőteljesen – félreérthetetlenül. Értelmét nem lehet »kimagyarázni«, »helyesbítgetni«, »menteni«. A vers egymás mellé rendelt tőmondatokból áll s e mondatok javarésze oly tettekkel fenyegetőzik, oly köz- és magánbiztonság ellen irányuló cselekedetek végrehajtásával, miket a törvény még a szerző által felhozott mentőkörülmények figyelembevételével is súlyosan büntet, ha ugyan nem veszi súlyosbító körülménynek azt a cinizmust, mellyel a vers szerzője fiatalságára hivatkozik.”* S bár Németh a költő és a botrányt kavaró vers pártján áll, hozzáteszi: *„Ha a »tényálladékhoz« ragaszkodunk, Horger Antalnak igaza volt. Aki hivalkodva azt állítja, hogy »tiszta szívvel betörök, ha kell, embert is ölök«, az valóban nem alkalmas arra, hogy az ifjúság nevelője legyen. (...) Képmutató szemforgatás azt állítani, hogy kijelentései »nem szó szerint értendők«, mert a fiatal költő igenis azt akarta, hogy szó szerint értessenek.”*[3] Egyenes és igaz beszéd!

Tanulság:

Az eset egy emberi gyöngeségre hívja föl figyelmünket. Ha egy dolog (pl. Biblia) vagy személy (pl. Villon, Petőfi, Toulouse-Lautrec, Gauguin, Ady, József Attila, Németh László, Illyés Gyula, Faludy György, Esterházy Péter, L. Simon László) valós, de akár csak vélt (el)ismertségre tesz szert, attól fogva annak a dolognak/személynek minden vonatkozása, sora, cselekedete, megnyilvánulása – a legtöbb ember számára – elfogadandó, jóindulatúan magyarázandó, esetleg még követendő is.

Kedves Olvasóim, rázzuk meg magunkat, mert ez nagyon nem jól van így.
A Biblia nem az égből pottyant tökéletes tartalommal és formában, hanem jóllehet, Istenre hangolt, de hozzánk hasonlóan tökéletlen emberek agya és keze nyomán jött létre. Ezért bizony vannak benne oly részek, amelyek szégyellnivalók; s ennél nagyobb szégyen csak az, hogy voltak s vannak írástudók, akik a vállalhatatlant is pozitív beállításban értékelik.
A zseniknek (így aktuálisan József Attilának) eszemben sincs óriás voltukat kérdésbe tenni, de a művészet emberei sem tökéletesek, ezért ők is tévedékenyek, némely tettük pedig egyáltalán nem követésre méltó.
Ne essünk hanyatt a tekintélyektől, főleg a csupán önmagukat annak tartóktól!
Nem takaríthatjuk meg a páli intésből fakadó fáradozást:

„Vizsgáljatok meg mindent, a jót tartsátok meg.” (1Tessz 5,21)

2011. 11. 05.

[3] Németh Andor: József Attila. Cserépfalvi, Bp. 1942, 31.